

Recenzije
UDK 001.5 + 301.19

Martin Džej: *Dijalektička imaginacija*

»Veselin Masleša«, Sarajevo —
»Globus«, Zagreb 1982.

Knjige koje pretendiraju na atribute stručnosti, znanstvenosti, objektivnosti i sl. rijetko uspijevaju biti zanimljivo napisane. Materijal proučavanja, u pravilu, zarobljava svojom ozbiljnošću, terminologijom ili obzorom u kojem se pojavljuje. Znanstvene, filozofijske, odnosno povijesne analize, pojavljuju se tako bez jedne dimenzije koja bi, uvjetno, mogla biti nazvana »dimenzijom osobne refleksije«. Koliko god se to činilo neminovnim, istovremeno je riječ o procjepu kroz koji se provlače karakteristike kao što su proizvoljnost, nedomišljenost, prepričavanje materijala. Riječju, privid nužnosti bezlične znanosti otvara vrata prividu same znanosti.

Iako nije najbolji primjer za ukazivanje na mogućnosti »osobne refleksije«, jer se bavi za to isuviše zahvalnim materijalom, studija Martina Jaya nedvojbeno pokazuje da se ozbiljnost materijala i zanimljivost ne isključuju. Isto tako, ona pokazuje da dimenzija osobnog ne remeti objektivnost djela, ako nije korištena prečesto i bez mjere.

Dijalektička imaginacija Martina Jaya istražuje, kako stoji i u podnaslovu, povijest »Frankfurtske škole« i »Instituta za socijalno istraživanje« od 1923. do 1950. godine. Pristup je interdisciplinaran: istraživanje povijesti nužno prelazi u filozofijsku problematiku, a povezanost filozofskih ideja s historijskim zbivanjima pridodaje metodi aspekte svojevrstne sociologije znanja (ideja).

Uvjetovanost materijalom istraživanja i načinom promatranja, rezultirala je trostrukošću razina na kojima je provedena analiza. Prva razina pripada historijskim činjenicama, faktima (na primjer, Horkheimer se oženio tajnicom svoga oca, skoro svi članovi Škole bili su Židovi, novčana potpora utemeljenju Instituta došla je od strane Feliksa Weila i tome slično). Druga je razina ekspliciranje materijala, dakle filozofijska, ili bolje, povijesno-filozofijska, gdje autor, nužno simplificirajući, prezentira — kao u nekoj vrsti popularno-povijesnog kompendija — filozofska strujanja »Frankfurtske škole«. Treća je, pak, razina ona na kojoj autor uspijeva realizirati svoj interes. Riječ je o historijskom promatranju slijeda kretanja filozofskih ideja u odnosu na aktualna historijska zbivanja.

Jayev pristup istraživanju (uz nužnu interdisciplinarnost) sastoji se od komparativne analize originalnih spisa članove Škole i interpretacija, proučavanja dostupnih pisama, kao i intervjuiranja jednog dijela članstva. Bez obzira što je ostvario manje-više intenzivne kontakte s Horkheimerom, Marcuseom, Frommom, Wittfogelom, Massingom, tada živim Adornom i još nekolicinom članova, to ga nije smetalo da, u duhu škole o kojoj je pisao, pojedine tekstove, dijelove teksta ili teze, označi promašenim. Martin Jay to čini blagim formulacijama, ostajući katkad — a to je jedna od lijepih strana ove knjige — ironično nedorečenim.

Ta ironična nedorečenost pojavljuje se već u prvom problematskom sklopu mišljenja o židovstvu članova Instituta: »Ako netko traži zajedničku nit koja se provlači kroz pojedinačne biografije ljudi iz najužeg kruga Instituta, onda nam smjesta pada u oči njihovo porijeklo; svi oni potječu iz židovskih obitelji koje su pripadale srednjem ili gornjem staležu. (Jedino u Adornovu slučaju jedan od roditelja nije bio Židov)« (str. 61). Uspoređujući stav članova Instituta o »židovskom pitanju« sa stavom »jednog drugog radikalnog Židova, Karla Marxa«, Jay zaključuje da su njihovi stavovi bili slični: »U oba slučaja, religiozno i etičko pitanje očito je bilo podređeno društvenom« (str. 61). Razgovarajući s članovima Instituta, Jay je našao na »žestoko otklanjanje važnosti židovstva u njihovom porijeklu« (str. 62). Stoga se okrenuo neizravnim utjecajima. U odijeljenosti Židova u vilhelmskoj Njemačkoj Jay nalazi mogućnost radanja gorčine kao klice radikalnosti članova Instituta. Ne želeći preneglašavati taj moment, Jay ga naziva jednim od »pridonosećih faktora«. Isto tako, u činjenici da je psihoanaliza naročito odgovarala asimiliranim Židovima, Jay pronalazi kompromisno i nedorečeno »moguće srodstvo«. Razmišljanje o »židovskom pitanju« spušta se katkad na razinu dosjetke. Tako, na primjer, govoreći o odnosu očeva i sinova Jay kaže da se članovi Instituta nisu dali na otklanjanje komercijalnog mentaliteta svojih očeva, a onda tome dodaje stav Hannah Arendt koji, otprilike, glasi ovako: to što su sinovi odani dobrobiti čovječanstva, što su geniji, što teže za višim stvarima... očevi su uzeli kao valjanu ispriku što djeca ne zarađuju kruh. Jayu je, naravno, jasna nedostatak takva tumačenja. Pa, ipak, on i od takvih sličica slaže svoj mozaik, čineći ga, ako ne istinitijim, onda u svakom slučaju zanimljivijim.

Martin Jay je podijelio poglavlja svoje analize tako da je u svakom pokušao obraditi jedan od bitnih aspekata kritičke teorije i nekoga od njezinih tvoraca. Nakon geneze kritičke teorije, u kojoj daje temeljna određenja/postavke

tog načina mišljenja (kritika Hegelove teorije identiteta, naglašavanje kategorije praxisa, averzija prema zatvorenim filozofskim sistemima, isticanje kritičnosti teorije, te promišljanje mogućnosti društvene mijene), slijede: poglavlje o integriranju psihoanalize, analiza studija o autoritetu, propitivanje stavova o nacizmu, iznošenje nekih postavki estetičke teorije, odnosno kritike masovne kulture, te poglavlje o empirijskom radu Instituta u Americi, nešto dulja interpretacija *Dijalektike prosvjetiteljstva* i epilog — povratak Instituta u Frankfurt. Ukazat ćemo, u kratkim crtama, na neka bitna mjesta, sadržaj i opseg Jayeve analize u ovim poglavljima.

U odjeljku »Integracija psihoanalize« Jay raspravlja o naporu kritičke teorije da produktivno zbliži teorije radikalnih Židova, Karla Marxa i Sigmunda Freuda. Tražeći razlog tom zbližavanju, Jay zaključuje: »... Nije slučajno da je povećani pesimizam glede mogućnosti revolucije išao ukorak s pojačanim uvažavanjem Freudove značajnosti. U društvu u kojem su se društvene proturječnosti činile nepremostivim, a opet, paradoksalno, sve nejasnijim, antinomije Freudove misli izgledale su kao nužna obrana protiv harmonističarskih revizija revizionista« (str. 173.). Inače, poglavlje je uglavnom posvećeno Frommu i Marcuseu, koji su se i najviše bavili psihoanalizom.

Plod prvih pet godina Horkheimerova ravnateljstva jest projekt *Studije o autoritetu i porodici*. Teorijski naponi Instituta obogaćeni su tako konkretnim istraživanjima, kako je i bilo naviješteno Horkheimerovim ustoličenjem. Jay, u ovom odjeljku, prije svega ukazuje na zakašnjelost proboja kritike političkog autoriteta, čemu je uzrok bio utjecaj »mehanističkih marksista o izvedenoj prirodi kulture« (str. 195). Tek tridesetih godina, Pollokovim pojmom »državnog kapitalizma«, započinje istraživanje političke komponente političke ekonomije. Među tekstovima koje analizira, Jay ističe Marcuseovu *Borbu protiv liberalizma u totalitarnom shvaćanju države*. Tekst je potanje analiziran »zbog nekih ideja koje će kasnije biti razvijene u

drugim djelima instituta«. »Osim toga«, dodaje Jay, »ogled čini model dijalektičkog mišljenja tretirajući totalitarizam i kao reakciju na stanovita kretanja u liberalizmu i kao njihovo nastavljanje« (str. 200).

Rezimirajući poglavlje o nacizmu Jay kaže: »Može se reći da Institut primjenjuje dva opća pristupa u svojoj analizi nacizma. Jedan koji se vezuje za Neumanna, Gurlanda i Kirchheimera, usredotočuje se na promjene u pravnim, političkim i ekonomskim institucijama, a samo se letimično osvrće na socijalnu psihologiju ili masovnu kulturu. Temeljne njegove pretpostavke proizilaze iz ortodoksnijeg marksizma, naglašavajući središnji položaj monopolnog kapitalizma, premda sa znatnom dotjeranošću. Drugi pristup, koji slijedi krug oko Horkheimera, shvaća nacizam kao najekstremniji primjer opće sklonosti ka iracionalnoj dominaciji na zapadu«. (str. 263/4).

Cilj poglavlja o estetičkoj teoriji, odnosno kritici masovne kulture jest, prije svega, kako sam autor naglašava, iznošenje onih momenata koji »Frankfurtsku školu« izdvajaju iz učenja kako marksističke tako i građanske provenijencije. To je najprije — kao i u slučajevima ekonomije i politike — odbijanje da se umjetnost i, šire, kultura, motre kao posebno područje društva. Institut, s jedne strane, nikada nije sveo umjetnost na njezinu klasnu funkciju, a s druge strane, oštro je kritizirao postavke teorije odraza, ukazujući na utopijske momente umjetničkog stvaranja. Čini se da je prihvaćen jedini preostali prostor koji je obećavao produktivnu analizu: promišljanje fenomenâ umjetnosti i kulture u odnosu na ekonomsku i političku suvremenost. Nakon nekoliko bitnih interpretativnih slika kao što su, na primjer, ukazivanje na nestajanje »liberalnog pojma individualnog ukusa« likvidacijom subjekta u

modernom svijetu, ili kao što je ukazivanje na nužnu, dakle imanentnu političnost estetske sfere. Jay dolazi do centralnog mjesta — kritike afirmativne kulture kao apologetske kulture koja sistematski iskorjenjuje viziju boljeg društva.

Četrdesetih godina, smatra Jay, dolazi do bitnih pomaka. »Frankfurtska škola« počinje sumnjati kako u mogućnost povezivanja teorije s empirijskim istraživanjima, tako i u povezivanje s revolucionarnom, odnosno političkom praksom. Sumorno i esejistički, na 404-toj stranici svoje studije, Martin Jay zaključuje: »Razočarana Sovjetskim Savezom, izgubivši svako pouzdanje u radničku klasu Zapada, užasnuta integracijom moći masovne kulture, Frankfurtska škola prelazila je zadnju dionicu svojeg dugog marša od ortodoksnog marksizma« (str. 404).

Međutim, s proljećem 1946. godine dolazi i novo proljeće Frankfurtske škole. Glasovi iz Njemačke govorili su da se konačno pojavilo ono »idealno čitateljstvo« kojem je namijenjen »Zeitschrift«. Impozantne melodramatske stranice o povratku Instituta u Frankfurt i — kraj. Martin Jay završava svoju u mnogo čemu briljantnu studiju.

Uz prikaz povijesti ideja »Frankfurtske škole«, autor se potrudio da naglasi kako je to povijest odustajanja od ortodoksnih učenja marksizma i radikalnosti. Navedimo stoga na kraju, kao eksplikaciju profinjenog cinizma, autorovo slikovito ukazivanje na odustajanja Škole od radikalnosti. Naime, dok su studenti prijeratni Institut nazivali »Café Marx«, u duhu aktualiziranja Marxa koje se zbivalo u Institutu, poslije rata Institut je postao »Café Max« (Horkheimer). »Ispuštanje slova r«, kako veli Jay, »simboliziralo je skretanje od radikalizma tijekom američkog razdoblja instituta (str. 449).

Prikaz
UDK 321.7 + 323(41)

Tony Benn *Arguments for Democracy*

Penguin Books, 1981.

Suvremena politička historija Velike Britanije stalno je imala protagoniste za koje je, bez imalo dvoumljenja, moguće kazati da s pravom zauzimaju mjesto u aktualnome *Who's Who* katalogu političke zajednice koja i danas za mnoge ostaje uzorom moderne buržoaske demokracije. Takva je politička i javna ličnost Tony Benn, istaknutoga člana Laburističke stranke, dugogodišnjega člana Parlamenta u čije je anale ušao početkom šezdesetih godina kada je odbio naslijediti mjesto svoga oca u *House of Lords*, kako bi u *House of Commons* ostao zastupnikom svoje dugogodišnje izborne jedinice u Bristolu.

Kao nadareni i oštroumni političar Benn je ubrzo nakon ulaska u Parlament postao jednim od najistaknutijih članova Laburističke stranke u kojoj je od početka predstavljao zagovornika lijevih partijskih opredjeljenja. U dva je navrata bio kandidat za lidera Laburističke stranke, što svjedoči o njegovu ugledu unutar stranačkih redova, a u razdoblju kad su laburisti bili na vlasti (1964—1979) Benn je zauzimao nekoliko različitih ministarskih resora. Izvanredno aktivan na javnoj političkoj sceni Velike Britanije, on predstavlja jednu od najzanimljivijih ličnosti zemlje. To potvrđuje i njegova najnovija knjiga *Arguments for Democracy*, koja je oštrinom svojih sudova i zaključaka uzbudila englesko javno mnijenje, a posebno engleski *establishment* kao rijetko koja knjiga u posljednje vrijeme.

Arguments for Democracy predstavlja skup predavanja, govora i članaka koje je Benn realizirao u razdoblju od 1977. do 1980. godine. Po riječima samoga autora, knjiga je namijenjena svima koji bi željeli vidjeti kako narod Velike Britanije preuzima kontrolu nad vlastitom sudbinom i koji bi moć demokracije usmjerili u pravcu razrješenja brojnih neposrednih problema s kojima se suvremena Britanija svakodnevno suočava. Knjiga je podijeljena na dva dijela. Prvi dio posvećen je engleskom *establishmentu*, dok drugi dio predstavlja skup pogleda ovoga političara na niz problema što prožimaju suvremeno englesko društvo. (Tako Benn u drugome dijelu govori o moralnoj osnovi demokratskog socijalizma, o izgledima napretka i razvoja engleskoga društva u osamdesetim godinama, o sindikatima, o potrebi demokratizacije Laburističke stranke, o Evropi i njezinim perspektivama, te o prijelazu u demokratski socijalizam.) Knjiga ima i dva zanimljiva priloga. Prvi dodatak govori o vlasništvu nad britanskim novinama, a drugi o parlamentarcima Laburističke stranke koji su se priklonili drugim strankama.

Tražeci uzroke krize britanskoga društva, Benn ne pridaje toliku važnost pojedincima ili grupama koje bi kao nosioci politike eventualno nosili i breme odgovornosti za postojeće krizno stanje, nego odgovor traži u postojećoj redistribuciji političke i ekonomske moći u suvremenoj Britaniji. Zapreke mogućnosti široke redistribucije moći leže i u in-

stitucijama državne vlasti, kao i u institucijama koje predstavljaju nosioci privatnoga kapitala, pa time i moći u suvremenoj Britaniji. Ali, zapreke ne postoje samo na strani kapitala, nego i na strani onih koji predstavljaju radništvo, dakle i u Laburističkoj stranci i sindikatima. Nadalje, zapreke su uvijek tovarane kako inozemnim tako i domaćim okolnostima. One su i u samim ljudima ako izgube samopouzdanje i vjeru u ono što se radi i što bi trebalo uraditi da se promijeni postojeće stanje.

Za Benna demokracija je mnogo više od mehanizma u kojemu izorno tijelo ima mogućnost postavljanja i uklanjanja onih koji »upravljaju« državom. Prema tome, nisu sva institucionalna sredstva u demokraciji. Narodni zahtjevi za političkim, ekonomskim i socijalnim pravima stalna su tema engleske historije. Kako su nosioci tih zahtjeva stremili za jednakošću u kontroli političke vlasti, Benn smatra da je i logički opravdano da nakon osvajanja političke vlasti svi potezi budu usmjereni u pravcu realizacije veće jednakosti na svim područjima života. To ujedno predstavlja i most što vezuje demokraciju sa socijalizmom, odnosno argumente zagovornika jednoga i drugoga fenomena. Po Bennu nije moguće postići socijalističko društvo uz odbacivanje političke demokracije, kao što i stvarna politička demokracija mora voditi k većoj društvenoj pravednosti, jednakosti i socijalizmu. Upravo je u tome slabost svih diktatura, neovisno o prirodi njihovih predznaka. Oni što opravdavaju autoritarnost svake vrsti temelje svoje argumente, po Bennu, na pogrešnom uvjerenju o tobožnjoj inherentnoj nejednakosti koju producira politička vlast. Isti odbijaju pravo naroda da korigira političke greške »upravljача«, odnosno pravo naroda da smjenjuje politički vrh. Benn smatra da se demokratskih promjena ne boje samo autoritarni režimi, nego i mnoga zapadna društva.

Establishment danas, smatra Benn, ne plaši mogućnost ugrožavanja osobnih sloboda od strane demokratskoga socijalizma, nego činjenica da bi suočenje s de-

mokratskim izazovom dovelo u pitanje i legitimnost njihovih nedemokratskih privilegija. Ukratko, stvarni neprijatelj britanskoga establishmenta jest sama demokracija. Da bi nadvladao taj izazov establishment je morao igrati na kartu životne vezanosti kapitalizma i demokracije, njihova suočenja s napadom antidemokratskih socijalista. Nije ni čudo da je veliki broj ljudi, pod ogromnim utjecajem establishmenta i njegove propagande posredstvom najutjecajnijih masovnih medija, »progutao udicu« potpuno neistinitih analiza. Benn ističe da se argumentima establishmenta koristila ponekad i Laburistička stranka, koja je ipak uspjela provesti neke promjene u javnome životu Velike Britanije. Danas je, pak, svima jasno da pokret kojega je establishment proglasio antidemokratskim, predstavlja u stvari istinskog prvaka demokracije u Britaniji.

Za suvremenu analizu političkog sistema Velike Britanije, poglavlje o ustavnome vodstvu predstavlja značajan doprinos. Zalažući se za jačanje uloga javnosti, parlamenta i partija na svim razinama uspostave odnos s prvim čovjekom^m kabineta, Benn zagovara novu »podjelu vlasti«, i to u korist demokratskih subjekata politike. U tom je smislu inzistiranje na javnosti, parlamentu i partiji u demokratskom procesu iskušavanje i testiranje ustavnih načela koja su nekad služila širenju i jačanju demokracije.

Benn ukazuje i na ono što, po njegovu mišljenju, najviše podupire njegovu opciju. Ne radi se samo o porasloj personalnoj moći premijera nad ostalim članovima kabineta, nego i o porasloj moći vlade. Autor to ilustrira slijedećim podacima: tekući su rashodi vlade u razdoblju od 1925. do 1975. godine porasli od 9,5 na 37,19 milijuna funti, odnosno rashodi su viši 388% u odnosu na troškove iz 1925. godine. Porast zaposlenih u civilnim službama je, u odnosu na 1925. godinu, viši za oko 435%. S obzirom na te podatke, prvi čovjek kabineta zaista ima velike personalne ovlasti, što bi trebalo rezultirati i njegovom daleko većom odgovornošću.

Porast državne vlasti nužan je za zaštitu građana od pojačana prisustva izvan-

parlamentarnih centara moći (od kojih su mnogi međunarodnoga karaktera), koji, situirani na područjima financija i industrije, međunarodnih organizacija, kontroliraju znatne dijelove engleskoga zakonodavstva, trgovine, ekonomske i vojne politike. Ako se rješenje toga problema traži u reduciranju uloge države, a ne u njezinu podvrgavanju demokratskoj kontroli (za koju se autor zdušno zalaže na stranicama ove knjige), to rezultira izlaganjem Britanaca još većoj dominaciji izvanparlamentarnih grupa i snaga. Britanci, po Bennu, trebaju snažnu vladu koja bi štitila narod od sveopćeg utjecaja naznačenih opasnosti. Jako vodstvo moralo bi biti otvoreno, kolektivno i odgovorno, a svoje bi nužne ov-

lasti trebalo izvršavati uvjeravanjem, u skladu s ustavnim karakterom svoje uloge. To je i jedini način da se izbjegnu opasnosti autoritarnog sistema vlasti. Usporedba nedavno objavljenoga laburističkog programa za izbore 1984. godine i Bennova programa institucionalnih reformi u ovoj knjizi (str. 218—223), upućuje na niz mogućih pitanja o unutarpartijskim odnosima koji, sudeći po »slučaju« Benna, zaslužuju pažnju. Napisa-na, između ostaloga, i kao prilog sredi-vanja unutarpartijskih odnosa (v. dio o demokraciji unutar Laburističke stranke), Bennova knjiga *Arguments for Democracy* značajan je doprinos razmatranjima problematike suvremenih političkih stranaka.

Arsen Bačić

Recenzija

UDK 342.826(497.1) + 329.78(497.1)

Grupa autora:
Omladina u delegatskom
sistemu

CDD SSOH, Zagreb 1983.

Delegatski sistem, u različitim aspektima svoga funkcioniranja, pobuđuje znanstvene i društvene interese. Prosudbe o njemu kreću se od, najčešće, paušalnih ocjena i impresija do, rjeđe, znanstveno utemeljenih analiza njegova djelovanja. Stoga smatram potrebnim istaći da su znanstvena istraživanja i analize, bilo da nastoje obuhvatiti delegatski sistem u cjelini bilo pojedine njegove dijelove i aspekte, od bitnoga društvenog interesa: promicanje egzaktnih spoznaja o njegovu funkcioniranju pretpostavka je i na njima zasnovana djelovanja društvenih subjekata, ponajprije organiziranih subjektivnih snaga društva.

U red takvih istraživanja, kako znanstvene tako i društvene vrijednosti, svrstavam i studiju *Omladina u delegatskom sistemu* (autori: I. Grdešić, J. Grgić-Bigović, V. Ilišin, M. Kasapović), objavljenu u biblioteci »Istraživanja«, Centra društvenih djelatnosti SSOH. Društveni značaj tom istraživanju ne pribavljaju samo analize procesa odlučivanja u općinama kao osnovnim društvenopolitičkim zajednicama (tj. analize dijela procesa delegatskog odlučivanja) i odnosa pojedinaca spram delegatskog sistema, nego i problematiziranje položaja, uloge i percepcije omladine u delegatskom sistemu.

Istraživanje je provedeno na uzorku od 1180 ispitanika u 12 općina SRH. Organizatori su Fakultet političkih nauka u Zagrebu i Znanstvenoistraživački odsjek CDD-a. U realizaciji projekta, čiji je inicijator RK SSOH, korišteni su i rezul-

tati i metodologija općejugoslavenskog istraživačkog projekta »Funkcioniranje i ostvarivanje delegatskog sistema«. Kao ciljeve istraživanja autori navode: utvrđivanje stvarne uključenosti mladih u procese delegatskog odlučivanja, oblike sudjelovanja i sadržaje na kojima se oni pretežno angažiraju, stupanj njihova utjecaja na rad općinskih skupština, percepciju utjecaja drugih subjekata, funkcioniranja delegatskog sistema uopće, mjesto i ulogu SSO-a u delegatskom sistemu i, naposljetku, sudjelovanje u odlučivanju »mladih« i »starih« ispitanika, koje je moguće ustanoviti komparativnom analizom.

U svrhu zadovoljenja metodologijskih preduvjeta bilo je potrebno odrediti dva temeljna pojma istraživanja: delegatski sistem i omladinu. Tako je delegatski sistem određen instrumentalno kao »funkcija odnosa rada, odnosno funkcija zaštite odnosa samoupravljanja u sferi rada koji su i polazište njegove konstitucije« (str. 11). Istodobno, budući je ostvarivanje odnosa samoupravljanja u sferi rada bitni interes radničke klase, to je delegatski sistem i »sredstvo zaštite klasnog interesa«, te tako zadobiva i klasno određenje. Radnička klasa, organizirana u radnim i životnim jedinicama sistema, predstavlja legitimacijsku osnovu vlasti, čiji klasni karakter biva osiguran načelom neposrednog delegiranja u organe vlasti, tj. društvenog upravljanja. Postajući tako »oblikom izvođenja funkcija upravljanja iz funkcija rada«, delegatski sistem shvaćen je kao

organizacijski oblik uzdizanja načela suvereniteta rada na razinu temeljnog konstituenta zajednice.

Zadatak pojmovnog određenja omladine pokazao se, u dosadašnjim istraživanjima omladine, prilično kompleksnim, te nije uspješno cjelovito odgovoreno na pitanje: što omladinu čini posebnom (interesnom) društvenom grupom? Najčešće je pribjegavano biološko-psihološkom određenju omladine ili, pak, redukcionističkom poimanju omladine. Kako, dakle, autori prilaze tom problemu? Čini se ispravnim uočavanje i polaznje od ambivalentna položaja mladih u društvu. To upućuje na shvaćanje omladine kao, s jedne strane, unutar sebe izdiferencirane socijalne grupacije, a s druge, kao posebne društvene grupe (s određenim zajedničkim interesima koji se javljaju i unutar primarnih socijalnih grupa: klasa, slojeva). S obzirom da se konstituiranje i artikuliranje različitih interesa u delegatskom sistemu načelno ne zbiva kao uvažavanje interesa socijalnih grupa, formiranih neovisno o položaju i ulozi u procesu proizvodnje, odgovor na pitanje o uključenosti i sudjelovanju mladih u delegatskom sistemu, po mišljenju istraživača, traži dvije razine propitivanja. Na prvoj bi razini bila analizirana uključenost mladih u samoupravne procese i delegatska tijela u zadovoljavanju posebnih interesa pojedinih dijelova omladine. Druga bi razina istraživanja, polazeći od pretpostavke postojanja određenih zajedničkih interesa omladine kao društvene grupe, ispitivala zastupljenost i utjecaj omladine općenito u delegatskom sistemu, pri čemu je posebno važna analiza mjesta i uloge društveno-političkih organizacija, naročito SSO-a.

Tako definirane potrebe istraživanja navele su autore na primjenu dvaju istraživačkih postupaka: analize procesa odlučivanja i ispitivanja odnosa mladih prema delegatskom sistemu metodom ankete. U prvom dijelu istraživanja cilj je, rekonstrukcijom procesa odlučivanja, ustanoviti konkretan utjecaj delegatskih subjekata u pojedinim fazama odlučivanja (od inicijative za donošenje neke odluke do njezine realizacije) u skupštinama općina. Namjera je ustanoviti za-

stupljenost omladine u procesima delegatskog odlučivanja u općini, oblike i načine njihove aktivnosti, percepciju utjecaja pojedinih subjekata na donošenje odluka, te vrijednosni odnos spram donesenih odluka. Rezultati ukazuju na izuzetno slabu zastupljenost mladih u organima delegatskog sistema općine, koja je nesrazmjerna njihovu učešću u delegatskoj osnovi. Od ukupnog broja delegata koji su sudjelovali u odlučivanju (1828), tek je 58 mladih od 27 godina (3,2%). Tako niska zastupljenost omladine (naročito one ispod 23 godine: 0,44%), na temelju koje se posredno može suditi o utjecaju mladih u odlučivanju i mogućnosti zadovoljenja njihovih interesa, ukazuje, po mišljenju istraživača, na svojevrsnu »političku diskriminaciju« mladih u delegatskim izborima. Podaci o oblicima i načinima aktivnosti mladih u procesima delegatskog odlučivanja, upućuju na glavne nedostatke funkcioniranja delegatskog sistema uopće. (To, uostalom, potvrđuju i odgovori starijih ispitanika.) Tako, primjerice, delegatski mandat često ima obilježja predstavničkog; znatan broj mladih uopće ne konzultira svoju delegatsku osnovu, kao ni druge delegate u skupštini. Omladina manje od starijih sudjeluje u svim fazama odlučivanja (osim faze glasanja), naročito u fazama koje traže veću radnu i intelektualnu angažiranost. Takvo ponašanje, po sudu autora, vjerojatno se dijelom može objasniti i dosadašnjim iskustvom mladih u odlučivanju, odnosno percepcijom utjecaja pojedinih subjekata u delegatskom odlučivanju. Analiza podataka pokazuje da mladi (ali i stariji ispitanici) smatraju da izvršno vijeće skupštine općine ima najveći utjecaj na donošenje odluke; veliki utjecaj imaju i stručne službe nadležnog sekretarijata općine, zatim društvenopolitičko vijeće i društvenopolitičke organizacije. Prema tome, analiza percepcije utjecaja upućuje na to da mladi smatraju kako glavna riječ u procesu odlučivanja i dalje pripada tradicionalnim centrima političke moći. Razmatraje vrijednosnog odnosa ispitanika spram načina donošenja i primjerenosti odluka rješavanju određenih problema navodi, međutim, na

zaključak o postojanju diskrepancije između normativno i ideologijski prihvaćenih načela delegatskog ponašanja i stvarnog poštivanja tih načela.

Drugom dijelu istraživanja cilj je ustanoviti odnos ispitanika prema delegatskom sistemu uopće, te djelatnost SSO-a u artikuliranju zajedničkih interesa mladih. Tome prethodi zanimljiva analiza omladine s obzirom na njezin položaj u procesu proizvodnje i društvenoj podjeli rada, točnije, u procesu samoupravnog udruživanja rada i sredstava. Identitet omladine, kao specifične društvene grupe, temelji se na određenim zajedničkim interesima. Pored poznatih društvenih problema koji u većoj mjeri pogađaju mlade (školovanje i odgoj, kulturni život, razonoda i sport, zapošljavanje, stanovanje, standard), istraživanje je utvrdilo još neke: problemi osiguranja prostora za okupljanje, aktivnost omladine i akcijsko povezivanje, te motivacija omladine za samoupravljanje i društvenopolitički angažman. Taj posljednji problem, kojeg apostrofiraju sve kategorije omladine (a osobito radnička), govori, čini se, o sve prisutnijoj svijesti o potrebi preuzimanja aktivne uloge u razrješavanju omladinskih (društvenih) problema. Svim navedenim problemima ispitanici ne pridaju jednaku važnost. Oni ocjenjuju da društvo iskazuje dovoljnu brigu (samo) za školovanje i odgoj, a da nedovoljno brine o kulturnom životu, zapošljavanju, problemima stanovanja i standarda, pa njih ispitanici ocjenjuju aktualnima. Najznačajnijim problemima omladine ocijenjeni su aktivnost mladih, akcijsko povezivanje i nedostatak prostora za okupljanje. Od koga omladina očekuje rješavanje svojih (društvenih) problema? Čak 68% ispitanika smatra da inicijativu treba pokrenuti sama omladina. Većina smatra da to treba učiniti organizirano, kroz SSO. Pomalo je iznenađujući podatak (naročito s obzirom na kasnije iskazani pozitivni vrijednosni odnos spram društvenopolitičkog sistema) da samo 8% omladine misli da bi inicijativu trebale nositi delegacije i organi samoupravljanja. To bi moglo govoriti o nezadovoljavajućem poznavanju unutrašnje strukture delegatskog sistema nein-

formiranosti, ali i o percepciji vlastitog utjecaja u njemu. To potvrđuje i činjenica da 61% mladih smatra da je, uvođenjem delegatskog sistema, politički sistem postao otvoreniji prema omladinskim problemima, ali tek 11% misli da se time praktički uspješnije zadovoljavaju njihovi interesi i potrebe. Istraživači ipak procjenjuju da je orijentacija na omladinsku organizaciju i svijest o potrebi većeg angažmana više »intuitivna«, te da proizlazi iz osjećanja »moralne« društvene obveze (uzgred, 56% radničke, 52% studentske, 46% učeničke i čak 48% društvenopolitički najneaktivnije omladine osjeća potrebu da uvijek sudjeluje u rješavanju omladinskih problema), nego iz političkoga stava zasnovana na procjeni vlastite društvene pozicije. Takvo apostrofiranje omladinske organizacije, usmjerilo je i interes istraživača na ustanovljavanje određenih stavova ispitanika spram nje. Već je rečeno da istraživači smatraju kako se radi o »intuitivnoj« usmjerenosti na SSO. Naime, tek 46% mladih smatra da način organiziranja SSO-a omogućuje omladini aktivno sudjelovanje u odlučivanju o značajnim omladinskim pitanjima. Ili, 57% ispitanika smatra da SSO samo djelomično izražava potrebe i interese mladih.

Problematiziranje mjesta i uloge omladinske organizacije u delegatskom sistemu čini se logičkim nastavkom istraživanja. Tu je moguće uputiti priovor reprezentativnosti naknadno uzeta uzorka ispitanika (pretežno iz srednjoškolskih centara) s obzirom na socijalnu strukturu (čega su svjesni i istraživači), a čime je ograničen doseg mogućih zaključaka u pogledu ostalih segmenata omladinske populacije. Uočljivo je prilično nepoznavanje položaja i funkcija društvenopolitičkih organizacija u sistemu (npr. dio članova SK i SSO izjavljuje da nisu članovi DPO!). Vrednujući rad društvenopolitičkih organizacija, ispitanici ocjenom »slabo« najčešće ocjenjuju rad SSO-a, potom SSRN-a, SK i na kraju SUBNOR-a.

Studija *Omladina u delegatskom sistemu* zanimljiv je i uspješan pokušaj rasvjetljavanja problematike istraživanja. Kom-

pleksnost razmatranih fenomena ne može biti obuhvaćena jednim istraživanjem, pa to nije ni bila pretenzija istraživača. Stoga je ova studija vrijedan znanstveni doprinos uvidu u funkcioniranje delegatskog sistema te, posebno, utvrđivanju mjesta i uloge omladine u njemu.

Studija zorno pokazuje vrijednost znanstvenog promišljanja i analiziranja našega društvenopolitičkog života. Rezultati i zaključci mogu biti praktički primijenjeni tek ako društveni subjekti pokažu dovoljno sluha za takva i slična istraživanja.

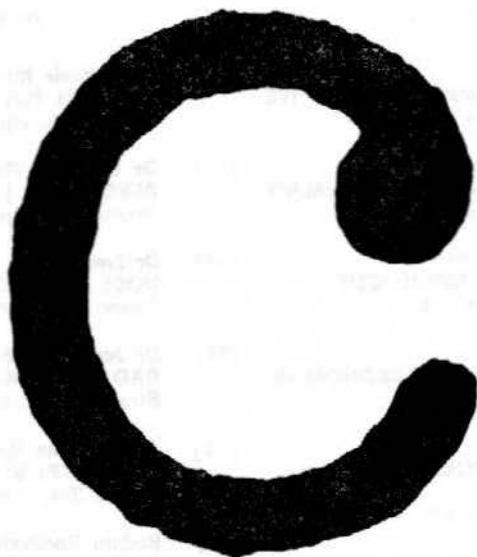
Branka Rogošić

Od ovog broja časopis **Politička misao** samostalno izdaje Fakultet političkih nauka u Zagrebu. Dosadašnjem suizdavaču, Centru kulturnih djelatnosti u Zagrebu, zahvaljujemo se na višegodišnjoj suradnji. Također, od ovog broja, časopis uređuje nova redakcija, te se zahvaljujemo i bivšem uredništvu i, posebice, glavnom i odgovornom uredniku Radovanu Vukadinoviću na radu i angažiranju u časopisu. Novu redakciju, kao i Savjet časopisa, izabralo je Znanstveno-nastavno vijeće Fakulteta političkih nauka Sveučilišta u Zagrebu.

Izdanja

Centra za kulturnu djelatnost
Zagreb

Informacije i narudžbe:

Centar za kulturnu djelatnost

Centar za knjigu

Zagreb
Mihanovićeve 32
Telefon: 441-247

**Biblioteka suvremene političke
misli
Političke teme**

Velika edicija

Format 12,8 x 21

Mala edicija

Format 11,5 x 18

[1]	Dr Stipe Šušar: SAMOUPRAVLJANJE I ALTERNATIVE Strana 488, cijena 200,—	[51]	Dr Hotimir Burger: ZNANOST POVIJESTI Strana 240, cijena 80,—
[2]	Dr Dušan Dragosavac: NACIONALNO I INTERNACIONALNO Strana 272, cijena 200,—	[52]	Dr Gordana Vlačić: REVOLUCIJA I NACIJA Strana 148, cijena 80,—
[3]	Dr Gordana Vlačić: KPJ I PROBLEMI REVOLUCIJE Strana 272, cijena 200,—	[53]	Dr Ivan Jelić: UOČI REVOLUCIJE Strana 286, cijena 80,—
[4]	Dr Adolf Dragičević: AKTUALNA POLITIČKA EKONOMIJA Strana 536, cijena 250,—	[54]	Dr Jovan Mirić: RAD I POLITIKA Strana 240, cijena 200,—
[5]	Zorica Stipetić: KOMUNISTIČKI POKRET I INTELIGENCIJA Strana 264, cijena 200,—	[55]	Dr Radovan Radonjić: SUKOB KPJ S KOMINFORMOM Strana 364, cijena 150,—
[6]	Žarko Puhovski: POVIJEST I REVOLUCIJA Strana 338, cijena 250,—	[56]	Radule Knežević: PROLETARIJAT I REVOLUCIJA Strana 160, cijena 150,—
[7]	Dr Ivan Cifrić: REVOLUCIJA I SELJAŠTVO Strana 294, cijena 250,—	[57]	Dr Ranko Petković: VELIKE SILE I POLITIKA NESVRSTAVANJA Strana 180, cijena 150,— rasprodano
[8]	Dr Adolf Bibić: ZA POLITOLOGIJU Strana 314, cijena 250,—	[58]	Dr Veljko Cvjetičanin: POLITIKA PARTIJA I SAMOUPRAVLJANJE Strana 200, cijena 150,—
[9]	Dr Dušan Dragosavac: POLITICKE RASPRAVE Strana 314, cijena 250,—	[59]	Dr Tomislav Jantol: SOCIJALIZAM I JAVNOST Strana 240, cijena 150,—
[10]	Dr Zlata Knežević: KULTURNO STVARALAŠTVO U REVOLUCIJI Strana 238, cijena 200,—	[60]	Dr Jovan Mirić: INTERESNE GRUPE I POLITIČKA MOĆ Strana 220, cijena 150,—
[11]	Dr Radovan Vukadinović: OSNOVE TEORIJE VANJSKE POLITIKE Strana 206, cijena 350,—	[61]	Dr Vjekoslav Mikecin: SITUACIJE I DUHOVNA KRETANJA Strana 320, cijena 250,—